

ARAB IDENTIKLIGI VA TARJIMA ADABIYOTI: TANLOV VA TASVIR SIYOSATI

Muhitdinov Akbarali Nuritdin o'g'li

akbaralinurulloh@gmail.com

+998888327700

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14858808>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 01-Fevral 2025 yil

Ma'qullandi: 06-Fevral 2025 yil

Nashr qilindi: 12-Fevral 2025 yil

KEYWORDS

Arab, Identikligi, Adabiyot,
Usmonli, Risalat al-G'ufon

ABSTRACT

Adabiyot arablarning modernizatsiyaga intilishi bilan bog'liq madaniy, ijtimoiy va siyosiy jarayonlarni tushunishda bebaho vositadir. Ushbu maqola arab identikligining namoyon bo'lishini tarixiy va zamonaviy arab adabiyoti asarlari hamda ularning yevropa tillariga tarjima jarayonlari orqali o'rganadi. Bunda ko'plab adabiyotlarning asl nusxasi va tarjimalari alohida o'rganilib tahlil qilib chiqilgan va ilmiy istemolga kiritilgan.

Islomdan avval arablar savodsizliklari bilan tanilgan bo'lsalar-da, Islom kelganidan so'ng Qur'oni karim oyatlarini yodlash va o'qish maqsadida yodlash qobiliyatlarini rivojlantirishlari zarur bo'ldi. She'riyat va nasr sohasida bu jarayon tanlab olingan so'zlarning ritmik shaklda ifodalanishi orqali amalga oshirildi, bu esa yodlashni osonlashtirardi. She'r misralari og'zaki ravishda avloddan-avlodga o'tib, tarixiy voqealar, urushlar, qiyinchiliklar, insoniy histuyg'ular va tajribalarni hujjatlashtiruvchi vosita bo'lib xizmat qilgan. Shu sababli, she'riyat arablar uchun nafaqat tarixiy xotira manbai, balki ularning xarakteri, boshqa xalqlar bilan munosabatlari hamda yashagan muhitlarini aks ettiruvchi muhim unsur bo'lgan. Arab tili uzoq yillar davomida ularning identikligining ajralmas qismi va uning chinakam aks etishi sifatida xizmat qilib kelgan.

Biroq, Islomning rivojlanishi arab tilining taraqqiyoti va tarqalishiga katta hissa qo'shgan bo'lsa-da, Arabiston yarim orolidan tashqariga, Shimoliy va Sharqiy Afrikaga arab ta'sirining tez kengayishi arablar va G'arb o'rtasidagi bevosita to'qnashuvlarga ham sabab bo'ldi. Tarixda bunday to'qnashuvlarning ko'plab misollari mavjud, biroq ularning eng yorqin namunalaridan biri 1095-yilda boshlangan va keyingi asrlar davomida turli shakllarda davom etgan Yevropa salib yurishlari bo'ldi. Shuningdek, 1492-yilda Granadaning qulashi bilan yakunlangan Iberiya yarim orolining "Rekonkista" jarayoni hamda 1453-yilda Usmonlilar tomonidan Konstantinopolning egallanishi shunday to'qnashuvlarga misol bo'la oladi.

Shunday bo'lsa-da, bunday tarixiy voqealar dushmanlik hissini uyg'otsa ham, Jabra arablar va G'arb o'rtasidagi munosabatlarni "murakkab tarix" [1] deb ta'riflaydi. Uning fikricha, bu tarix Islom paydo bo'lganidan beri mavjud bo'lgan o'zaro jalb va itarilishning murakkab uyg'unligini o'z ichiga oladi. Aslida, arablar va G'arb o'rtasidagi urushlar — xoh ular Iberiya yarim orolida, Vizantiya imperiyasida, Shimoliy Afrikada yoki Muqaddas Yurtlarda bo'lsin — har ikki tomon uchun katta tajriba maktabi bo'ldi. Masalan, Rekonkistaning

muvaqqiyatli yakunlanishi Ispaniya va Portugaliyaning dunyoning yetakchi dengiz kuchlariga aylanishiga zamin yaratdi[2]. Xuddi shuningdek, salib yurishlari natijasida Yevropada Sharqning hashamatli mahsulotlariga bo'lgan talab ortdi, bu esa o'rta asrlarda iste'mol bozorlarining shakllanishiga va ilk iqtisodiy tizimlarning rivojlanishiga turtki berdi. Biroq, XVIII asrga kelib Yevropaning harbiy va iqtisodiy qudrati ortgan sari, G'arb davlatlari ilgari arablar hukmronlik qilgan hududlarga o'z ta'sirini qayta o'tkaza boshladi. Buning eng yorqin namunalaridan biri — Napoleonning XVIII asr oxirida Misrga bostirib kirishi va qisqa muddat davom etgan boshqaruvi bo'ldi[3]. Yevropada sanoat jamiyatlarining shakllanishi esa bu hukmronlikni yanada kuchaytirdi. Darhaqiqat, sanoat inqilobi to'liq avj olgan paytga kelib, Britaniya, Fransiya va hatto Italiya kuchlari arab dunyosining katta qismini o'z nazoratiga oldi. Bu jarayon Birinchi jahon urushidan keyin Usmonlilar imperiyasining qulashi va uning sobiq hududlarining Fransiya hamda Britaniya o'rtasida bo'lib olinishi bilan yanada jadallashdi[4]. Jabrning ta'kidlashicha, Yevropaning Millatlar Ligasi tomonidan mustamlaka qilingan arab yerlarida arablar qayta uyg'onish jarayonini boshdan kechirar edilar: "Arablar o'zlarining qadimiy tarixidan ilhom olish barobarida, zamonaviy G'arb mamlakatlarining tarixidan ham ruhlanayotgan edilar. Fransuz inqilobi g'oyalari, Angliyadagi liberalizm va parlament demokratiyasi, Italiya hamda Germaniyaning birlashuvi — bularning barchasi o'rnak sifatida qabul qilinayotgan edi" [1, p.76]. Shu tariqa, Jabra davom etib, G'arb davlatlari arab yerlarida o'z hukmronligi ostida davlatlar yaratishga intilar ekan, arablar esa aksincha, o'z milliy identifikatsiyasini chuqurroq anglashga harakat qila boshladilar. Shu bilan Arab dunyosida "zamonaviy" davr boshlangan edi.

Bu "identifikatsiya izlanishi", ayniqsa arablarning va arab davlatlarining 2001-yildan keyingi dunyodagi o'rnini bilan bog'liq holda, bugungi kunda ham Arab dunyosida dolzarb masala bo'lib qolmoqda. Bu izlanish asosan arablar va G'arb o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik hamda "sivilizatsiyalar to'qnashuvi" doirasida olib borilmoqda. Darhaqiqat, zamonaviy arab-g'arb munosabatlari tomonidan "yaqin tarixdagi eng yirik madaniy ziddiyat chiziqlaridan biri" deb ta'riflangan[5]. Ushbu ziddiyat chizig'ining o'ziga xos tarangligi esa turli tarixiy va zamonaviy omillar bilan yanada keskinlashmoqda, bunda iqtisod va hegemonlik masalalari yetakchi o'rin tutadi.

Ko'pchilik uchun bu masala neft bilan chambarchas bog'liq. Ya'ni, neft — arablar egalik qiladigan, G'arb esa ehtiyoj sezadigan strategik resursdir. Bu bog'liqlik Uinston Cherrchillning XX asr boshlarida Britaniya Qirollik dengiz flotini ko'mir o'rniga neft bilan ta'minlash qaroridan boshlab, ayniqsa, urushdan keyingi tezkor rivojlanish davrida G'arbning global iqtisodiy va harbiy hukmronligini saqlab qolish uchun zarur bo'lgan asosiy vositaga aylandi[6]. Shu nuqtai nazardan, arab modernizatsiya jarayoniga bog'liq bo'lgan muhim madaniy, ijtimoiy va siyosiy jarayonlarni tushunishda adabiyotning ahamiyatini e'tibordan chetda qoldirib bo'lmaydi. Shu sababli, ushbu maqola arab identifikatsiyasining aks ettirilishini o'rganishga qaratilgan bo'lib, bunda tarixiy va zamonaviy arab adabiy asarlari hamda ularning tarjima jarayoni tahlil qilinadi.

She'riyat – arab adabiyotining eng qadimgi va eng e'tiborli san'at ifodasi bo'lib, Kufa va Basra shaharlarida (hozirgi Iroq hududida) VIII asrda jamlanib, yozib olinishi boshlandi. Biroq dastlab bu jarayon estetik emas, balki lingvistik maqsadlarga qaratilgan edi. Ya'ni, she'riyat Qur'onda uchraydigan tushuncha va so'zlarni tushuntirish vositasi sifatida qaraldi. Ammo arablar orasida og'zaki she'riyat yaratish an'anasi Islomdan ancha oldin boshlangan edi.

Xususan, Beduinlar bunday she'riyat bilan mashhur bo'lib, u qat'iy mazmuniy va shakliy qoidalarga bo'ysungan.

Qasida (ode) – arab she'riyatining asosiy janrlaridan biri bo'lib, har bir misrasi oxirida qofiyalanishi shart edi. Uning mazmuni cho'l hayoti va unda yashovchilarning turmush tarzini aks ettirgan. Qasida quyidagi tuzilishga ega edi:

1. Shoir sevgan yorining tashlab ketilgan qarorgohini tasvirlash bilan boshlaydi.
2. Uning yo'qligi tufayli chekayotgan azobi va muhabbati ifodalanadi.
3. Shoir cho'l bo'ylab qiyin safar haqida hikoya qiladi.

4. Qasidaning yakunida shoir mehmon bo'lib tushgan joydagi mezbanning saxovatiga murojaat qiladi[7].

Shu tariqa, arab adabiyoti faqatgina badiiy ijod uchun emas, balki davlat boshqaruvi va ma'naviy tarbiya uchun ham muhim o'rin tutgan. Arab adabiyoti klassik davriga IX asrda yetib kelgan bo'lib, bu davrda ensiklopedik bilimga ega buyuk yozuvchilar faoliyat olib borgan. Ularning eng mashhurlari quyidagilardir:

1. Al-Johiz – hayvonlar haqida muhim risolalar yozgan.
2. Ibn Qutayba – bilim va ma'rifat bo'yicha muhim asarlar yaratgan.

X asrga kelib esa maqomat (sessiyalar, hikoyatlar to'plami) janri rivojlandi. Eng mashhur maqomat asarlari:

- Al-Hamadhoniy va Al-Hariri tomonidan yozilgan maqomatlar[7].

Bu davrda qofiyali she'riyat davlat hujjatlari va rasmiy yozishmalar uslubiga ham katta ta'sir ko'rsatdi. Bunga misol qilib quyidagi asarlarni keltirish mumkin:

- Risalat al-G'ufon (Kechirish risolasi) – Al-Ma'arriy tomonidan yozilgan mashhur asar.

- Al-Mutanabbiy – murakkab mavzularni badiiy uslubda ifodalash qobiliyati bilan tanilgan, kechki klassik adabiyotning eng mashhur shoirlaridan biri.

Bu davr arab adabiyoti badiiy yetuklik, ilmiy tafakkur va ifoda uslubining yuksakligi bilan ajralib turgan.

Arab adabiyoti XIII asrdan boshlab pasayish davriga yuz tutgan, bu jarayon quyidagi tarixiy voqealar bilan bog'liq:

1. 1258-yilda mo'g'ullar tomonidan Bag'dodning vayron qilinishi – bu voqeani "o'sha davrda jahon ilm-fani va madaniyatining markazi" bo'lgan shaharni yo'q qilish sifatida ta'riflaydi[8].

2. 1250-1517 yillar oralig'ida Mamluklar hukmronligi davrida musulmon imperiyasining parchalanishi va tanazzuli.

Bu jarayonda arab olimlari ijodkorlikdan ko'ra, avvalgi madaniy yutuqlarni saqlashga e'tibor qaratganlar. Ammo shunga qaramay, bu davr ham muhim adabiy yutuqlarga ega bo'lgan. Allen quyidagi asarlarni ushbu davrda yaratilgan eng nufuzli ilmiy-adabiy meros sifatida qayd etadi:

- Ibn Battutaning sayohat kundaligi

- Ibn Xaldunning "Muqaddima" ("Prolegomena") asari – tarix va sotsiologiya bo'yicha muhim ilmiy risola[9]

Yevropa mustamlakachiligi va arab adabiyotiga ta'siri

1918-yilda Istanbulning bosib olinishi va Usmonli imperiyasining parchalanishi arab adabiyotiga katta ta'sir ko'rsatdi. Yevropa kuchlarining arab dunyosiga ta'siri natijasida arab

adabiyotida "taqlid madaniyati" paydo bo'ldi. Ya'ni, ko'plab yangi asarlar frantsuz va ingliz adabiyotidan ko'chirilgan tarjimalarga o'xshab qoldi[10].

Bu davr arab adabiyotining qayta uyg'onish va o'zligini anglash yo'lida muhim bosqich bo'ldi. XIX asr arab adabiyotining uyg'onish davri bo'ldi. Bu davr arab xalqlarining Usmonli imperiyasidan mustaqillikka erishish harakatlari bilan bog'liq edi. Matbaa arab dunyosiga keng kirib kelishi bu adabiy uyg'onishning asosiy omillaridan biri bo'ldi. Tarixchi Lunde ta'kidlashicha, Napoleon 1798-yilda Misrga arabcha harflarga ega bosmaxona olib kelgan[11].

Boshqa manbalarga ko'ra, bunga qadar ham Suriyada arab matbaasi mavjud bo'lgan. Lunde shuningdek, 1514-yilda Italiyada ilk arabcha harflar bilan bosilgan kitob nashr qilinganini eslatib o'tadi. Matbaalar nafaqat arab klassik asarlarini tarqatishda, balki Yevropa adabiyotidan ko'plab tarjimalar kiritishda ham muhim rol o'ynadi. Bu jarayonga bir nechta omillar ta'sir ko'rsatdi:

1. Yevropa ta'sirining ortishi - XIX asrda Yevropa davlatlari arab dunyosiga faol kirib kela boshladi.

2. Musulmon dunyosida modernizatsiya harakatlari - Arab hukmdorlari G'arbning ilg'or bilimlaridan foydalanishga harakat qildi[12].

Muhammad Ali Pasha - XIX asr Misr imperiyasining asoschisi va modernizatsiya siyosatini olib borgan. U Arab tilida ta'lim berishni rag'batlantirgan, biroq ayni paytda Yevropa bilimlaridan ham foydalanishga harakat qilgan. Uning o'g'li Ibrohim Pasha esa Misr va Shomda (Suriya, Livan) Yevropa missioner maktablarini kengaytirishga homiylik qilgan[13]. Shu sababli, I jahon urushi boshlanganda, Shom (Suriya va Livan)dagi maktab o'quvchilarining yarmidan ko'pi frantsuz tilida tahsil olgan[14]. Ushbu jarayon arab adabiyotining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatgan bo'lsa-da, ba'zi tanqidchilar arab yozuvchilari Yevropa adabiyotini haddan tashqari taqlid qilganini ta'kidlaydilar. Muhammad Ali Pasha arab dunyosini modernizatsiya qilish uchun Yevropaga talabalarni yubordi va ularning qaytishida G'arb adabiyoti, huquq, muhandislik, qishloq xo'jaligi, matematika va harbiy strategiya bo'yicha kitoblarni arab tiliga tarjima qilishni talab qildi. Ushbu tarjimalar va klassik arab asarlari Misrdagi bosmaxonalarda nashr etilib, butun imperiya bo'ylab tarqatildi. Arab tilidagi matnlar frantsuz va ingliz adabiyoti bilan uchrashuvi natijasida sezilarli o'zgarishlarga uchragan.

Bu jarayon quyidagi yozuvchilarning ijodida namoyon bo'ldi:

1. Butrus al-Bustani - G'arb g'oyalarini arab tilida ifodalash qiyinligini bildirgan.

2. Sulaymon al-Bustani - Gomerning "Iliada" sini arab tiliga tarjima qilgan, bu esa arab o'quvchilariga Yevropa adabiyoti bilan tanishish imkonini bergan.

3. Mustafa al-Manfaluti - frantsuz adabiy uslubidan ilhomlangan holda arab didiga moslashtirilgan asarlar yozgan.

4. Jurji Zaydan - tarixiy romanlar yozgan va ular arab o'quvchilari orasida o'z o'tmishiga bo'lgan qiziqish sababli mashhur bo'lgan[15].

5. Taha Husayn - "Al-Ayyam" (Kunlar) avtobiografik asari bilan tanilgan va arab adabiyotining yetuk vakillaridan biri hisoblanadi.

Yevropa adabiyoti bilan yaqinlashuv arablarda jurnalistika va nasrning rivojiga ham hissa qo'shdi. XIX asr o'rtalaridan boshlab Livan va Misrda jurnalistika rivojlanib, 1900-yillarga kelib jurnallar soni sezilarli darajada oshdi. Jurnalistika matn mazmunini uslubdan

ustun qo'ydi, natijada arab nasr tili sodda va ravon bo'la boshladi. Nasrda qofiyalashgan uslubdan voz kechish tendensiyasi yuzaga keldi. Shunday qilib, 1801-yilda frantsuzlar Misrdan chiqib ketganidan to Istanbulning qulashiga qadar (1918) arab adabiyoti tarkib va uslub jihatidan katta o'zgarishlarni boshdan kechirdi.

Ko'plab olimlar XIX asrda arab adabiyotida sodir bo'lgan o'zgarishlarni "arab adabiyoti an'anasining o'limi" deb baholagan[16]. Biroq, Jabra ushbu davrni arab adabiyotining qayta tiklanishi deb biladi[1].

G'arb nuqtayi nazaridan, arab adabiyoti o'zining ilmiy va madaniy merosini boy bergan va endi yangi narsa bera olmaydigan darajada tushkunlikka tushgan edi[17]. Fransiya va Britaniya sharqshunoslik (orientalizm) doirasida "Arab madaniyati eng yuqori nuqtasiga asrlar oldin yetgan va endi hech qanday e'tiborga loyiq narsa yaratmaydi" degan qarashni ilgari surgan[13].

Diqqatga sazovor yana bir narsa shuki, Arab ayol yozuvchilari o'z erkak hamkasblari singari G'arb adabiyoti uslublari va ritorikasidan ta'sirlangan. Ayniqsa, XIX – XX asrlarda bu ta'sir ancha sezilarli bo'lib, arab ayol yozuvchilari klassik arab merosi hamda tarjima qilingan Yevropa adabiyoti uslublari o'z asarlarida qo'llashgan. Bu davrda yozilgan asarlar xalq tilidan uzoq, yuqori madaniyatga mansub bo'lib, ayol yozuvchilarning ilmiy salohiyatini isbotlashga va jamiyatdagi stereotiplarga qarshi kurashishga xizmat qilgan[18].

1930-40-yillarda Britaniya va Fransiya nazoratidagi hududlarda (Iroq, Falastin, Misr, Suriya, Livan) ko'plab ayol yozuvchilar yetishib chiqdi. Ular faqat roman emas, balki gazeta va radio maqolalari, she'r va hikoyalar yozishgan. Ularning asarlari ayollarning jamiyatdagi roli, o'zini anglash, oiladagi o'rni, erkaklar va ota-onalar bilan munosabatlari, shuningdek, siyosiy va ijtimoiy muammolar bilan bog'liq mavzularni yoritgan[19].

XX asr ikkinchi yarmiga kelib arab ayol yozuvchilari hikoya va roman janriga ko'proq e'tibor qaratishdi, lekin drama janri unchalik rivojlanmadi. Ularning asarlari quyidagi mavzularni yoritgan:

- Mustamlakachilikdan ozod bo'lish
- Ichki urushlar, siyosiy zulm va korrupsiya
- Patriarxal jamiyatda ayolning o'rni

Ayol yozuvchilar ko'pincha ayollar huquqlari harakati bilan bog'liq faoliyatlarda ham ishtirok etishgan. Ashourga ko'ra, arab ayollari adabiyotga o'z hissalarini qo'shishlari uy qamog'idan qochish va jamiyat hayotida faol ishtirok etish orqali amalga oshgan[18].

Bu harakat Yevropa mustamlakachiligi davrida ayollarning maktab va universitetlarda o'qishi bilan yanada kuchaydi. Arab ayol yozuvchilarining adabiy an'analari uzoq tarixga ega bo'lsa-da, G'arb dunyosining ularga bo'lgan qiziqishi nisbatan yangi hodisa hisoblanadi.

Arab adabiyotining Yevropa tillariga tarjima qilinishi ushbu muammoga bog'liq. Tarjimalar arab ayol yozuvchilarining ovozini xalqaro sahnaga olib chiqsa ham, ba'zan G'arb bozorining talablari va tasavvurlariga moslashish jarayonida arab kimligi buzilib ko'rsatilishi mumkin. Shu sababli, arab ayol yozuvchilari o'z asarlarini yozishda asl adabiy identifikatsiyalarini saqlab qolish va G'arb talablari o'rtasidagi muvozanatni topish zarur. G'arbning arab ayol yozuvchilariga bo'lgan qiziqishi ularning asarlarini keng targ'ib qilsa ham, bu jarayon arab adabiyotining G'arb talablari asosida shakllanishi va ba'zan o'z mohiyatidan uzoqlashishiga sabab bo'lishi mumkin. Shu bois, tarjimalar va xalqaro adabiy

maydonda arab ayol yozuvchilarining haqiqiy ovozini saqlab qolish muhim masala hisoblanadi.

Shu o'rinda Arab Identifikatsiyasining tarjima orqali shakllanishiga e'tibor qaratsak: Arab adabiyotining Yevropa tillariga tarjima qilinishi aslida arab identifikatsiyasiga oid muhim muammolarni hal qilish o'rniga, bu masalani G'arbiy tushunchalar doirasida shakllantirishga olib kelgan[20]. Arab adabiyoti va madaniyati Yevropa nuqtayi nazari orqali ko'rilishi natijasida, arab yozuvchilari o'z milliy ovozini to'laqonli aks ettira olmagan. Tarjima jarayoni ko'pincha arab dunyosini G'arb stereotiplari asosida shakllantiruvchi vosita sifatida ishlatilgan.

Shaxsiy va milliy identifikatsiya – bu doimiy shakllanib boruvchi jarayon bo'lib, o'tgan, hozirgi va kelajak tajribalar asosida rivojlanadi. Identifikatsiyani ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar va boshqalarning qabul qilishi ham shakllantiradi. aganidek, identifikatsiya o'z-o'zini anglash va jamiyat bilan o'zaro aloqalar orqali rivojlanadi. Arab dunyosi G'arb nazarida sharq va g'arb qarama-qarshiligida joylashgan mintaqa sifatida ko'rsatilgan. Mustamlakachilik davrida Yevropa davlatlari arab jamiyatlarini o'z manfaatlariga mos shakllantirishga harakat qilishgan[13]. Edward Saidning "Orientalizm" (1978) asari G'arbning arab dunyosiga qanday qaraganini ochib beradi. G'arb olimlari, diplomatiyasi va adabiyotida arablar "o'zlarini ifoda eta olmaydigan, albatta G'arb tomonidan ifodalanishi kerak bo'lgan xalq" sifatida tasvirlangan.

Mustamlakachilikdan keyingi davrda yangi identifikatsiya shakllarini izlash jarayoni G'arb adabiyoti va mediiasi yaratgan Sharqshunoslik (Orientalism) diskursidan sezilarli ta'sir olgan. G'arb tadqiqot markazlari va adabiyotida arab va musulmon dunyosi ko'pincha noto'g'ri tasvirlanadi. Ushbu stereotiplar tarjima jarayoniga ham ta'sir qilgan bo'lib:

- Arab adabiyoti G'arb tomonidan iste'mol qilinadigan mahsulotga aylantirilgan.
- G'arb mualliflari va tarjimonlari Sharqni o'zlarining siyosiy va madaniy manfaatlariga mos ravishda tasvirlashga harakat qilishgan.
- Tarjimalar arab adabiyotiga o'ziga xos g'arbiy anglash kontekstini yuklaydi, natijada asarlar stereotiplarga mos ravishda qabul qilinadi[21].

Arab adabiyotining G'arb tillariga tarjima qilinishi jarayonida asarning g'oyaviy mohiyati sezilarli darajada o'zgartirilishi mumkin. Tarjimalar ba'zan mualliflarning asl fikrlarini yashirishga majbur qiladi, ba'zan esa G'arb auditoriyasining tasavvuriga mos keladigan stereotiplarni mustahkamlaydi. Nashriyotlar "eksotik va notanish" Sharq obrazini saqlab qolishga intiladi, natijada arab adabiyoti G'arb tomonidan shakllantirilgan cheklangan ramkalar ichida qabul qilinadi. Shu sababli, tarjima jarayonida asarning madaniy kontekstini to'g'ri yetkazish va Sharq adabiyotining asl ovozini saqlab qolish muhim.

Xulosa

Arab adabiyoti, ayniqsa Islomning paydo bo'lishi va Abbosiylar sulolasining oltin davridan boshlab, arab o'zligining ajralmas qismi bo'lib kelgan. Uning boy lug'at boyligi va lirizmi arablar tomonidan turli muhit va holatlarda eposlar, hikoyalar, tarixiy voqealar, urushlar, qiyinchiliklar, insoniy hissiyotlar va tajribalarni ifodalash uchun qo'llangan. Ming yillar davomida she'riyat bu ifoda vositasi bo'lgan, biroq XVIII asr oxirida Napoleonning Misrga bostirib kirishi va qisqa muddatli bosib olishi, shu davrda Misr va ehtimol Suriyada matbaa faoliyatining yo'lga qo'yilishi hamda Misr hukmdori Muhammad Ali Pasha davrida Suriya va Livanda fransuz tilida ta'lim beruvchi missioner maktablarining rivojlanishi

natijasida she'riyat o'z yetakchi mavqeini G'arb adabiy shakllariga, jumladan, hikoya, roman va gazeta maqolalariga boy berdi.

Bu davrda Yevropa va Arab dunyosidagi matbaalar G'arb adabiy asarlarini arab tiliga tarjima qilish bilan band bo'ldi. Bu jarayon yetti asr muqaddam Bag'dodda qadimgi buyuk asarlarning tarjima qilinishi natijasida ulkan bilim xazinasi yaratilganidek, muhim ahamiyat kasb etdi. Shu bilan birga, arab matnlari ham keng tarqaldi. Natijada XIX asrda arab yozuvchilari orasida G'arb adabiyotini taqlid qilish madaniyati paydo bo'ldi va an'anaviy arab ritorik uslublari bu davrda jiddiy o'zgarishlarga uchradi yoki butunlay yo'qolib ketdi. Bu, ayniqsa, Usmoniylar imperiyasining qulashidan so'ng arab yerlarida Britaniya va Fransiya mandati o'rnatilgach, G'arbda mustamlakachilik ma'muriyatlari, akademik doiralar va ommaviy nutqlarda Sharqshunoslik (Orientalizm) mafkurasining chuqur ildiz otishida yaqqol namoyon bo'ldi. Shu bois, bu mafkura hozirgacha arab o'zligini belgilab beruvchi asosiy omillardan biri bo'lib qolmoqda, ayniqsa, 2001-yil 11-sentabr voqealaridan keyin. Bu holat G'arb mamlakatlarida arab dunyosi haqida yozilgan, biroq arab mualliflari tomonidan yozilmagan kitoblar sonining ko'pligida, arab adabiyoti tarjimalarining kamligida va arab ayollarining asirlik, jabrdiydalik va jozibadorlik haqidagi G'arbiy tasavvurlarga mos keladigan asarlar tarjimasiga bo'lgan talabning yuqoriligida yaqqol ko'rinadi.

Biroq, bu mafkura arab o'zligini shakllantirish va arab davlatlarining mustamlakachilik merosini modernizatsiya hamda globallashtirish bilan uyg'unlashtirish yo'lidagi intilishlariga qanday ta'sir ko'rsatishidan qat'i nazar, arab adabiy asarlarini Yevropa tillariga tarjima qilish jarayonini mutlaqo salbiy deb baholash noto'g'ri bo'lur edi. Ya'ni, agar ingliz, fransuz va boshqa tillarga tarjima qilinayotgan arab adabiyoti doirasi kengaytirilsa va bu matnlar G'arbdagi arab stereotiplariga moslash uchun tahrir qilinmasa, u holda bu tarjimalar arab dunyosining ko'p qirrali va xilma-xil hayoti, shuningdek, uning fuqarolari, jumladan, ayollari tomonidan adolatli va teng huquqli jamiyat qurish yo'lida amalga oshirilgan buyuk sa'y-harakatlar haqida ko'p narsalarni o'rgatishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jabra, J. I. (1971). Zamonaviy arab adabiyoti va G'arb. *Journal of Arabic Literature*, 2, 76-91.
2. Mandaville, P. (2014). *Islam and Politics*. Nyu-York: Routledge.
3. Asante, M. K. (2002). *Culture and Customs of Egypt*. Vestport, CT: Greenwood Press.
4. Salibi, K. (1988). *A House of Many Mansions: The History of Lebanon Reconsidered*. London: IB Tauris.
5. Hughes, M. A. (2011). Zamonaviy arab romanlarida identifikatsiya tasvirlari. *Colonial Academic Alliance Undergraduate Research Journal*, 2. Retrieved from [publish.wm.edu](http://publish.wm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1038&context=caaurj)
6. Emmerson, C. (2013). *1913: In Search of the World Before the Great War*. London: The Bodley Head.
7. IslamiCity. (2016). *Islom va Arabiston hamda Yaqin Sharqdagi islom tarixi*. Retrieved from [islamicity.com](http://www.islamicity.com/)
8. El-Sanabary, N. (1992). *Education in the Arab Gulf States and the Arab World*. Nyu-York: Garland Reference Library.